

Nr 5.

Ankom till riksdagens kansli den 22 mars 1938 kl. 4 e. m.

*Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande nr 5
i anledning av väckt motion angående utredning om
den fortfarande befintligheten av viss donation av riks-
rådet Johan Skytte.*

I en inom riksdagens andra kammare väckt, till dess femte tillfälliga *Motionen.* utskott hänvisad motion, nr 228, har herr *Jacobsson* hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning, huruvida den Skytteanska donationen av den 5 november 1643 fortfarande funnes, och i så fall, huruvida den kunde komma till användning på sätt i donationsbrevet närmare föreskreves.

Över motionen har utskottet i vederbörlig ordning inhämtat utlåtande *Yttrande.* från kammarkollegiet. Kollegiets utlåtande återfinnes såsom bilaga härvid.
(Bil. A.)

Under åberopande för egen del av vad kammarkollegiet i sitt avgivna *Utskottet.* utlåtande anfört får utskottet hemställa,

att här ifrågavarande motion, nr 228, icke måtte till någon
andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 22 mars 1938.

På utskottets vägnar:

OTTO WALLÉN.

Närvarande: hrr *Wallén, Nilsson* i Landskrona, *Karlsson* i Grängesberg, *Andersson* i Mölndal, *Bäckman, Pettersson* i Norregård, *Lundell* och *Gustafson* i Dädesjö.

Bilaga A 1.

Till riksdagens andra kammars femte tillfälliga utskott.

Genom Kungl. Maj:ts remiss den 11 februari 1938 har kungl. kammarkollegiet anbefallts att till Eder inkomma med yttrande i anledning av motion nr 228 av herr Jacobson angående utredning om den fortfarande befintligheten av viss donation av riksrådet Johan Skytte, i vilken motion hemställts att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning, huruvida den Skytteanska donationen av den 5 november 1643 fortfarande funnes, och i så fall, huruvida den kunde komma till användning på sätt i donationsbrevet närmare föreskrevs.

Med anledning härav får kungl. kollegiet överlämna bilagda av kollegiets arkiv den 24 februari 1938 avgivna tjänstememorial, till vilket kollegiet tillåter sig hänvisa. I anslutning härtill får kollegiet för egen del anföra följande. Av utredningen framgår att räntan av de 32 $\frac{7}{32}$ mantal i Umeå socken, varav donationen enligt motionen ursprungligen skulle hava bestått, endast utgjort av kronan lämnad underpant för det till skolan insamlade kapitalet om 5 000 daler silvermynt. Panten har härefter undergått Karl XI:s reduktion. Genom brev den 18 april 1687 medgav konungen emellertid, att lappskolan allt framgent skulle få behålla pantegodset och uppbära den därav utgående räntan.

Av brevets formulering synes framgå, att den fordran å kronan, som utgjort skolans kapital, ansetts likviderad genom det överskott, som hemmansräntorna lämnat under den tid panten innehavts, varför skolan icke längre hade något kapital kvar.

Enär pantehemmanen, vilkas räntor fortfarande skulle utgå enligt 1687 års brev, voro av skatte natur, kan anvisningen å hemmanen endast hava avsett deras räntor, d. v. s. kronans skatteinkomster av hemmanen, medan hemmanen oförändrat förbleve under enskild äganderätt. Detta framgår ock av det sätt, på vilka räntorna redovisats i jordeböcker och räkenskaper samt slutligen avskrivits såsom annan grundskatt.

Det i arkivets utredning omförmälda beslutet av 1834 års riksdag innebär, att den särskilda förvaltning av inkomster och utgifter, som ecklesiastikverket för lappmarken utgjorde, bragtes att upphöra och intogs bland statsverkets inkomster och utgifter, varvid utgifterna täcktes till en början genom anslag å dåvarande tionde huvudtitelns stat. Avsevärda anslag hava härefter vid åtskilliga tillfällen lämnats skolan till uppförande av byggnader m. m. Statsverkets andel i kostnaderna för den årliga driften av läroanstalten, däri inbegripet kostnaden för frielever och halvpensionärer, har utgått från anslaget till lappmarks ecklesiastikverk.

Genom beslut av 1919 års riksdag utbrötos kostnaderna för skolans uppehållande från förslagsanslaget till lappmarks ecklesiastikverk, folkbildningsändamål, och för ändamålet uppfördes i riksstaten ett särskilt ordinarie förslagsanslag å 7 000 kronor. Detta anslag höjdes av 1922 års riksdag till 9 000 kronor, och bestämdes av 1923 års riksdag till 10 600 kronor. I 1937—1938 års stat är anslaget upptaget till 15 000 kronor (Statsliggaren VIII I. 28).

Till skolan har vidare av kronan anvisats en fastighet. Denna fastighet, som benämnes Skytteanska skolan nr 1, har genom länsstyrelsens avvitt-

ringsutslag för Tärna socken och en del av Stensele socken den 15 oktober 1918 åsatts $\frac{3}{64}$ mantal samt erhållit en areal av 159,9930 hektar, varav 4,1890 hektar inägor. Inkomsterna från denna fastighet skola enligt kungl. brev den 12 juni 1931 tillsvidare tillföras anslaget till skolan.

Huruvida bestämmelserna i kungl. brevet den 27 juni 1927, enligt vilka skolan skall mottaga sådana Tärna skoldistrikt tillhörande barn, som av skolrådet dit hänvisas, kunna hava medfört att lappbefolkningens barn i mindre utsträckning än tidigare emottagas i skolan, undandrar sig kollegiets bedömande, liksom ock, därest så skulle vara förhållandet, huruvida en ändring därutinnan är av omständigheterna påkallad.

Av det anförda lärers framgå, att den s. k. Skytteanska donationen icke finnes i behåll men att de förpliktelser, som staten åtog sig genom 1687 års brev fortfarande fullgöras, ehuru i andra former.

Stockholm den 3 mars 1938.

LENNART BERGLÖF.

Per Gavelius,
föredragande.

Bilaga A 2.

Diinr 369 år 1938. Den 20 juni 1631 utfärdade konung Gustaf Adolf fundationsbrev för en lappskola i Umeå lappmark, genom vilket bland annat till skolans underhåll anslogs all behållen kyrkotionde från Umeå socken. Denna skola, vilken kom att förläggas till Lycksele, saknade samband med Piteå troligen 1619 tillkomna skola för lappbarn och var initiativtagaren till skolan kyrkoherden i Umeå Olaus Petri Niurenus, vilken för sina planer lyckades intressera riksrådet friherre Johan Skytte (se härom Ernst Lundström: Vem var den egentlige upphovsmannen till den berömda s. k. Skytteanska skolan i Lycksele?, Kyrkohistorisk årsskrift 1914, samt Nils Ahnlund: Bröderna Niurenus, i Kring Gustaf Adolf).

Sannolikt med stöd av en »relation om lapparnas religion, gudstienst och tillstånd A:o 1634» insamlades till skolans vidmakthållande en penningssumma, som med av Skytte gjort tillskott uppgick till 5 000 daler silvermynt. 1634 års nedannämnda brev uppgiver om denna att den »nu ähr i kopparcompagniedt hoos Oss och cronan», vilket torde få tolkas så att kapitalet var placerat i fordringar å det då upplösta kopparkompaniet, vars skulder övertagits av kronan. Sedan Skytte anhållit att det insamlade kapitalet måtte fortfarande få inestå hos kronan samt några byar inrymmas skolan för den efter 8 procent beräknade räntan, upplätos genom förmyndardarveringens brev den 5 november 1634 till en bruklig underpant för kapitalet räntorna av $2\frac{27}{32}$ mantal i Baggböle, $2\frac{11}{16}$ mantal i Brännland, $3\frac{9}{16}$ mantal i Klabböle, $2\frac{5}{16}$ mantal i Kåddis, $12\frac{5}{8}$ mantal i Röback och $8\frac{3}{16}$ mantal i Stöcksjön, samtliga i Umeå socken (Bil. A). Det sammanlagda mantalet utgjorde således $32\frac{7}{32}$. I 1635 års landsbok avkortas såsom förpantning årliga eller jordeboksräntan, gården och vinterkörseln.

Genom åtskilliga förändringar — förmedlingar, överflyttningar m. m. — utgjordes år 1825 de hemman, från vilka skolan tillgodonjöt inkomst, av

$2\frac{3}{32}$	mantal i Baggböle (nr 1, 2, 4),
$2\frac{5}{8}$	» » Brännland (nr 1—8),
$3\frac{9}{16}$	» » Klabböle (nr 1—4, 7—10),
$2\frac{3}{32}$	» » Kåddis (nr 1—5),
$11\frac{117}{192}$	» » Röbbäck (nr 1—7, 9—19, 21—25, 27—31),
$8\frac{7}{32}$	» » Stöcksjön (nr 1—22),
$\frac{3}{16}$	» Anumark nr 2,
$\frac{3}{64}$	» Bjensjön nr 1,
$\frac{1}{16}$	» Böleå nr 3,
$\frac{1}{16}$	» Djäkneböle nr 4,
$\frac{1}{64}$	» Grubbe nr 3,
$\frac{9}{16}$	» i Hissjön (nr 4, 7, 8),
$\frac{5}{32}$	» » Obbola (nr 3, 4),
$\frac{1}{16}$	» Strand nr 2,
$15\frac{15}{64}$	» i Stöcke (nr 13, 14),
$\frac{1}{16}$	» Svallet nr 1,
$\frac{7}{32}$	» Täfteå nr 5.

Ännu i 1825 års jordebok är vid hemmanen antecknat att de donerats till lappskolan.

De genom 1634 års brev förpantade hemmanen voro till en början samtliga av skatte natur — vilket framgår av 1634 och 1688 års jordeböcker — ehuru några sedermera såsom skattevrak antogo krono natur. Sistnämnda hemman kommo dock så småningom att skatteköpas. Så redovisas i 1697 års jordebok allenast Sigfredshemmanet i Stöcksjön om $\frac{25}{64}$ mantal som krono men övriga hemman under skatte titel. I 1825 års jordebok åter upptages endast $\frac{1}{4}$ mantal Brännland nr 8 som krono, vilket hemman dock den 19 april 1843 försålles till skatte.

Reduktionen under konung Karl XI kom att drabba även de till lappskolan förpantade hemmanen.

I fråga om förpantningarna mot vederlag hade vid 1680 års riksdag bestämts att 8 procent skulle betraktas som skälig ränta men vad därutöver var såsom amortering. Vid 1686 års riksdag nedsattes emellertid räntan till 5 procent och åt denna bestämmelse gavs återverkande kraft, så att allt vad godsens årligen räntat över 5 procent skulle betraktas som amortering och, om denna med tiden stigit till det ursprungliga lånebeloppet, godsens återfalla.

En given följd av de 1686 tillkomna stadgandena blev att lappskolans hemman återföll till kronan, men synes ovisst huruvida några verkställighetsåtgärder i detta hänseende hunno vidtagas. Genom kungl. brev den 18 april 1687 skänktes, gåvos och efterlätos nämligen ifrågavarande hemman till lappskolan, som skulle äga att till sitt underhåll allt framgent i tillkommande tider uppbära de därav utgående räntorna (Bil. B).

1687 års upplåtelse omfattade, vilket icke direkt framgår av det kungl. brevet men väl av efterföljande jordeböcker, allenast jordeboksräntan samt av mantalsräntan landtågsgården och vinterkörseeln. Boskaps-, skjutsfärds- och dagsverkspenningarna samt förhöjningen voro således kronan behållna.

Först på 1720-talet vidtogos ytterligare åtgärder för undervisningens befrämjande i lappmarken. Enligt förordningen den 3 oktober 1723 om lappländarnes flitigare undervisning i kristendomen och skolors inrättande där i orten (punkt 3) skulle nya skolor upprättas vid varje huvudkyrka i lapp-

marken. De första av dessa, i Åsele och Jokkmokk, tillkommo 1732. Högsta överinseendet över bland annat undervisningen — således även Lycksele lappskola — tillades den 12 januari 1739 direktionen över lappmarks ecklesiastikverk.

Till en början synes, så vitt framgår av ecklesiastikverkets räkenskaper, lappskolan i Lycksele tillgodonjutit hela den upplåtna inkomsten av ifrågasvarande hemman. Denna uppbars så att hemmanen, d. v. s. ränteuppbörden, voro utarrenderade

f. o. m. den 2 maj 1748 till handlanden L. Nordberg m. fl. för 3 000 daler kopparmynt,

f. o. m. den 30 maj 1759 till rådmannen B. I. Möller m. fl. för 3 035 dal. kmt,

f. o. m. den 14 oktober 1769 till landskamreraren M. Sandström m. fl. för 3 600 dal. kmt.

I fråga om inkomstens disposition torde en ändring skett först genom kungl. brevet den 17 december 1773, varigenom en del av inkomsten anslogs till befrämjande av nybyggesväsendet i Tärna och till avlöning av en präst därstädes (Bil. C).

Den 8 december 1775 inträdde åborna å hemmanen som »arrendatorer» mot en avgift av 3 608 dal. kmt, d. v. s. de utgjorde den till skolan upplåtna delen av räntorna medelst denna summas erläggande. Kontrakt angående sättet för räntornas utgörande avslöts med dem den 20 februari 1796 på 10 års tid. Förnyade kontrakt tillkommo sedermera, det sista gällande till och med år 1855.

I statsverkspropositionen till 1834 års riksdag anföres under tionde huvudtiteln (»clerecie och lärowerken») bland annat (sid. 22): För övrigt förekommer härvid, att, enligt vad närmare utvecklas av handlingar, som till statsutskottet överlämnas, Kungl. Maj:t funnit det leda till ordning och förenkling i förvaltningen, att de till ecklesiastikverket i lappmarken anslagna räntor och andra inkomster till statsverket indragas och det i ecklesiastikverkets fond samlade kapital av omkring 60 000 rdr till riksgäldskontoret överlämnas, samt att däremot de av ecklesiastikverkets medel bestridda löner på tionde huvudtiteln uppföras, och den summa, vartill, efter avdrag av lönerna, förberörda räntor och inkomster jämte intresset och kapitalet uppgå, särskilt för ecklesiastikverkets utgifter anslås; och K. M:t föreslår alltså att denna reglering må vidtagas.

Statsutskottet fann i sitt utlåtande den 3 maj 1834 (nr 88 punkt 12) — efter att ha lämnat en redogörelse för ecklesiastikverkets inkomster och utgifter åren 1826 och 1832 — att det skulle lända till statsverkets fördel om den av Kungl. Maj:t föreslagna regleringen av ecklesiastikverkets inkomster och utgifter ägde rum samt föreslog i huvudsak

1:o) att ecklesiastikverkets inkomster skulle upptagas och beräknas bland statsverkets inkomster med förslagsvis 7 000 rdr;

2:o) att ecklesiastikfondens kapitaltillgångar skulle överlämnas till riksgäldskontoret;

3:o) att å tionde huvudtiteln stat skulle uppföras på förslag för ecklesiastikverket 7 000 rdr.

Rikets ständer fattade i enlighet därmed beslut den 30 oktober 1834 (expeditionsutskottets utlåtande nr 177).

Rörande verkställigheten av de beslutade åtgärderna utfärdade Kungl. Maj:t den 28 november 1835 närmare föreskrifter (Bil. D).

Jämlikt punkt 1 i 1835 års brev kom dock även sedermera viss del av donationshemmanens avkastning att utgå direkt till lappskolan i Lycksele, nämligen 24¹/₂ tunnor korn, anvisade till underhåll av frieleverna vid skolan. Denna spannmålskvantitet var skolmästaren, som ägde att uppbära den, särskilt tillförsäkrad genom punkt 2 i de med åborna upprättade kontrakten. Redan den 11 november 1850 fattade Kungl. Maj:t beslut om upphörande av denna anvisning, vilken dock kom att bestå till och med 1855 års utgång, då det sista kontraktet utlöpte (jfr statsutskottets utlåtande vid riksdagen 1850—1851 nr 51 litt. A punkt 12 samt Kungl. Maj:ts brev den 26 november 1858 angående sättet för utgörande av de till Lycksele lappskola från Skytteanska donationshemmanen i Umeå socken anslagna räntor).

Vad slutligen angår själva lappskolan i Lycksele må följande erinras.

Skolan var ursprungligen avsedd för undervisning av lapparnas barn, varav några, vanligen 10, underhöllos på offentlig bekostnad. Så småningom kom denna skola liksom övriga lappskolor att begagnas även av nybyggarnas barn och tillerkändes dessa 1753 samma rätt till frielevplatser i Lycksele skola som lappbarnen. Genom reglementet den 14 april 1846 för ecklesiastikverket i Lappmarken 1 kap 2 § föreskrevs åter att i lappskolorna endast fingo intagas barn av lappska föräldrar.

Lycksele skola förflyttades jämlikt kungl. brevet den 13 september 1865 till Tärnafors i Tärna kapellförsamling. Genom kungl. kungörelsen den 11 september 1877 § 2 ändrades 1846 års reglemente bland annat så, att i lappskola företrädesvis skulle intagas barn av lappska föräldrar men att även svenska barn under viss förutsättning kunde vinna inträde. I enlighet med beslut av 1895 års riksdag flyttades skolan åter till en plats nära Tärna kyrka, därvid staten bidrog till kostnaderna. Med hänsyn bland annat till att skolan dittills endast tillgodosett lappbefolkningens barn föreskrevs såsom villkor för statsanslaget, att skolan skulle mottaga som lärjungar dels i främsta rummet barn av lappska föräldrar dels ock församlingens övriga barn till det antal, som där lämpligen kunde undervisas jämte lappbefolkningens barn. Skolan kom sedermera att närmast motsvara en mindre folkskola. Nu gällande föreskrifter rörande skolans organisation ha givits genom kungl. brev den 27 juni 1927. Enligt detta skall skolan, som från och med den 1 juli samma år benämnes Skytteanska skolan i Tärna, mottaga sådana Tärna skoldistrikt tillhörande barn, som av skolrådet dit hänvisas, samt vara anordnad enligt första B-formen i gällande undervisningsplan för rikets folkskolor.

Såsom av ovanstående framgår har äganderätten till de s. k. Skytteska donationshemmanen aldrig tillkommit Lycksele lappskola — hemmanen voro ju ursprungligen av skatte natur — utan har skolan ansetts berättigad allenast att uppbära viss del av hemmanens räntor.

Det synes emellertid möjligen kunna ifrågasättas huruvida icke genom 1687 års kungl. brev frälserräntor tillskapades. Att vederbörande myndigheter ansågo så icke hava varit fallet utan betraktade räntorna såsom allenast anordnade skolan framgår bland annat därav att hemmanen vid tillämpningen av 1724 års jordeboksmetod icke i jordeboken omfördes till frälse utan kommo att redovisas under skatte- eller kronotitel. Detta betraktelsesätt har otvivelaktigt jämväl möjliggjort såväl 1773 års som 1834 års beslut, genom vilket sistnämnda hemmanens av ecklesiastikverket dispo-

nerade avkastning indrogs till statsverket. Hemmanens räntor ha numera till följd av grundskatternas avskrivning upphört att utgå.

Frågan om indragningens behörighet upptogs vid riksdagen 1850—1851 i en motion av kommerserådet Bernhard Rosenblad, vari denne föreslog, att den spannmål och övriga inkomster, som inginge av framlidne riksrådet friherre Johan Skyttes donation till Lycksele skola, måtte, såsom varande av enskild äganderätts natur, skiljas från statens beräknade inkomster och särskilt gottgöras Härnösands konsistorium att användas för det av stiftaren avsedda ändamål.

I utlåtande den 3 juli 1851 (nr 220) förklarade statsutskottet, att det ansåge den största möjliga säkerhet för ifrågavarande medel och deras användande för det avsedda ändamålet ligga däri, att medlen redovisades i sammanhang med den allmänna kronouppbörden och således voro underkastade enahanda kontroll, som förvaltningen av statens medel, vadan utskottet hemställde att motionen i denna del (motionen avsåg även den vissa kyrkoherdar och skolmästare i lappmarken på lön anslagna spannmål) måtte lämnas utan avseende.

Utskottets hemställan bifölls av samtliga stånden.

Stockholm och kammarkollegiets arkiv den 24 februari 1938.

F. H. Morssing.